

Izvorni znanstveni rad
UDK 94(450 Venezia=163.42)“17“
56.1(497.5)“17“
Primljeno: 9.6.2014.

DUBROVČANI - VOJNICI U MLETAČKIM PJEŠAČKIM POSTROJBAMA (*FANTI OLTRAMARINI*) U 18. STOLJEĆU

LOVORKA ČORALIĆ

SAŽETAK: Središnja tema rada usmjerena je na raščlambu udjela vojnika iz Dubrovnika, odnosno s područja Dubrovačke Republike u mletačkim prekomorskim pješačkim postrojbama u 18. stoljeću. Rad se zasniva na izvornom arhivskom gradivu pohranjenom u *Archivio di Stato di Venezia*, a riječ je o popisima pripadnika pojedinih vojnih postrojbi koje je provodila nadležna državna magistratura *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli*. Analizira se brojnost dubrovačkih pješaka tijekom 18. stoljeća, učestalost spominjanja u izvorima, iznose opći podaci o zapovjednicima postrojbi u kojima su Dubrovčani zabilježeni, razmatraju mjesta njihova djelovanja te ukazuje na neke opće značajke onovremenih vojnika (dob, statura i drugo). U prilogu rada donosi se cjeloviti pregled dubrovačkih vojnika zabilježenih (prema dosadašnjim istraživanjima) u mletačkome pješaštvu.

Ključne riječi: Dubrovnik, Mletačka Republika, *Fanti oltramarini*, vojna povijest, povijest 18. stoljeća

Keywords: Dubrovnik, Republic of Venice, *Fanti oltramarini*, military history, 18th century

Uvod: opće napomene o mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama

Tijekom ranoga novog vijeka vojna je povijest činila jednu od prevažnih poveznica između Mletačke Republike i istočnojadranske obale. Ratna zbivanja - Ciparski (1570-1573), Kandijski (1645-1669), Morejski (1684-1699) i tzv. Mali rat ili Drugi morejski rat (1714-1718) u nemaloj su se mjeri vodili duž duge

---

Lovorka Čoralić, znanstvena savjetnica u Hrvatskom institutu za povijest. Adresa: Opatička 10, 10 000 Zagreb. E-mail: lovorka@isp.hr

---

mletačko-osmanske bojišnice u Dalmaciji, Boki kotorskoj i Hercegovini, pri čemu su osobito važnu ulogu imali časnici i vojnici zavičajem iz mletačkih prekomorskih stečevina, ali i iz područja koja se nisu nalazila u sastavu Privedre Republike.¹

U sklopu razmatanja problematike udjela časnika i vojnika s istočne jadranske obale u mletačkim kopnenim snagama potrebno je na samome početku upozoriti na dvije profesionalne postrojbe koje su svoje ishodište (osnutak, djelovanje, sastav vojnog ljudstva) imale na širokom potezu od Istre do Albanije. To su *Fanti oltramarini*, pješačke jedinice i svojevrzni marinci toga doba, čija su prva novačenja zabilježena već početkom 16. stoljeća. Isprva su prekomorski pješaci činili posadu tvrđava te interventno i porezno redarstvo. U 17. i 18. stoljeću njihov je broj porastao, tako da oltramarinske pukovnije (*reggimenti*) i satnije (*compagnie*) djeluju od mletačke *terraferme*, preko istarskih, dalmatinskih i bokeljskih gradova i uporišta, sve do mletačkih posjeda u Grčkoj.²

Druga važna mletačka kopnena postrojba bili su hrvatski konjanici (*Croati a cavallo*, *Cavalleria Croati*). Riječ je o lakoj konjici (također ustrojenoj u pukovnije i satnije), osobito djelatnoj u vrijeme mletačko-osmanskih ratova u 17. stoljeću. Tada te postrojbe, predvođene mahom domaćim zapovjednicima, djeluju na širem potezu dalmatinske bojišnice i svojom vojnom učinkovitošću u velikoj mjeri pridonose mletačkim vojnim uspjesima i istiskivanju Osmanlija iz neposrednog zaleđa dalmatinskih gradova. Kao elitne borbene jedinice, hrvatski konjanici neće

¹ O mletačkim vojnim snagama u ranome novom vijeku, posebice s obzirom na postrojbe novačene na području istočnog Jadrana, vidi u: Giuseppe Sabalich, *Huomeni d'arme di Dalmazia*. Zara: Tipografia S. Artale, 1909; Giuseppe Sabalich, »La Dalmazia guerriera.« *Archivio storico per la Dalmazia* 3/5-30 (1928): 279-300; Arduino Berlam, »Le milizie dalmatiche della Serenissima.« *Rivista dalmatica* 16/1 (1935): 47-58; Ennio Concina, *Le trionfanti et invittissime armate Venete*. Venezia: Filippi editore, 1972; John R. Hale, *L'organizzazione militare di Venezia nel '500*. Roma: Jouvence, 1990; Francesco Paolo Favalaro, *L'Esercito Veneziano del '700: Ricerche e schizzi*. Venezia: Filippi editore, 1995; Lovorka Čoralić i Nedjeljka Balić Nižić, »Iz hrvatske vojne povijesti - *Croati a cavallo* i *Soldati Albanesi*, njihova bratovština i gradivo o njezinu djelovanju od 1675. godine do sredine XVIII. stoljeća.« *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 24 (2006): 71-130; Tea Mayhew, *Dalmatia between Ottoman and Venetian Rule: Contado di Zara 1645-1718*. Roma: Viella, 2008; Tea Mayhew, »Mletački vojnik na istočnoj obali Jadrana za Kandijskog rata (1645-1669).«, u: *Spomenica Josipa Adamčeka*, ur. Drago Roksandić i Damir Agičić. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009: 243-262; Domagoj Madunić, *Defensiones Dalmatiae: Governance and Logistics of the Venetian Defensive System in Dalmatia during the War of Crete (1645-1669)*. Budimpešta: Central European University, doktorski rad, 2012; Josip Vrandečić, *Borba za Jadran u ranom novom vijeku: mletačko-osmanski ratovi u venecijanskoj nuncijaturi*. Split: Filozofski fakultet u Splitu, 2013.

² Miroslav Bertoša, *Izazovi povijesnog zanata: lokalna povijest i sveopći modeli*. Zagreb: Antibarbarus, 2002: 41-42; Lovorka Čoralić, »Vojnici iz Hercegovine u mletačkim kopnenim postrojbama (18. stoljeće).« *Hum: časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru* 10 (2013): 164.

djelovati samo na dalmatinskoj bojišnici, već će - u nemaloj mjeri - njihove jedinice često biti stacionirane i duž mletačke *terraferme*, ali i u Grčkoj. Ljudstvo hrvatske konjice isprva su činili vojnici iz okolice (zaleđa) dalmatinskih i bokeljskih gradova. S vremenom će u te postrojbe pristupati i vojnici zavičajem iz susjednih područja Mletačke Republike (Hercegovina, Crna Gora, Albanija). Kao i prethodno spomenuti prekomorski pješaci, i hrvatski konjanici imat će prevažnu ulogu u sustavu obrane *Serenissime* sve do posljednjih dana njezina opstojanja.³

Temeljno gradivo koje se odnosi na mletačke kopnene postrojbe, njihov sastav i zapovjedništvo, pohranjeno je u *Archivio di Stato di Venezia* (dalje: ASV) u sklopu fonda *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli* (dalje: *Inquisitori ... pubblici ruoli*). U gotovo tisuću svežnjeva (*busta*) nalazi se uglavnom gradivo iz 18. stoljeća, a za proučavanje udjela Hrvata i hrvatskih "nacionalnih" jedinica (pukovnija i satnija) od pretežite su važnosti dijelovi fonda pod nazivom *Reggimenti e compagnie oltramarini* i *Cavalleria Croati*.⁴

***

³ Poblize usporedi: A. Berlam, »Le milizie dalmatiche«: 56-58; E. Concina, *Le trionfanti et invittissime armate*: 29-41; F. P. Favalaro, *L'Esercito Veneziano*: 100-103; L. Čoralić i N. Balić Nižić, »Iz hrvatske vojne povijesti - *Croati a cavallo* i *Soldati Albanesi*«: 71-130.

⁴ Spomenuto gradivo iz mletačkog arhiva autorica ovoga rada koristila je u nekim prethodnim radovima (samostalno ili u suautorstvu). Usporedi: Lovorka Čoralić i Maja Katušić, »Andrija Mladinić i Mihovil Anđelo Filiberi - časnici postrojbe *Croati a cavallo* (iz društvene i vojne povijesti Dalmacije u XVIII. stoljeću)« *Povijesni prilozi* 28/37 (2009): 247-282; Lovorka Čoralić i Maja Katušić, »Od afričke obale do dalmatinske prijestolnice - mletački general Marko Antun Bubić (1735. - 1802.)« *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 28 (2010): 139-172; Lovorka Čoralić i Maja Katušić, »Crnogorac Rade Maina - mletački general u Zadru (druga polovica XVIII. st.)« *Povijesni prilozi* 29/39 (2010): 125-152; Lovorka Čoralić i Maja Katušić, »Peraštanin Tripun Štukanović - pukovnik mletačkih oltramarina (druga polovica 18. st.)« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 50 (2012): 385-410; Lovorka Čoralić, »Od zapovjednika hrvatske konjice do gorljivih autonomaša – šibenska obitelj Fenzi (XVII. stoljeće - početak XX. stoljeća)« *Povijesni prilozi* 30/41 (2011): 203-231; Lovorka Čoralić, »Crmničanin Marko Đikanović - pukovnik mletačkih prekomorskih postrojbi (*Fanti oltramarini*)« *Istorijski zapisi* 83/3-4 (2011): 63-86; Lovorka Čoralić, »Mletački pukovnik Ivan Krapović iz Maina (prva polovica 18. stoljeća)« *Arhivski zapisi* 18/2 (2011): 81-106; Lovorka Čoralić, »Šibenski plemić Nikola Divnić (1654. - 1734.) - pukovnik hrvatske lake konjice (*Cavalleria Croati*)« *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 54 (2012): 125-145; Lovorka Čoralić, »Mletački časnik Nikola Visković i sastav vojnoga ljudstva njegove prekomorske pukovnije početkom 18. stoljeća« *Historijski zbornik* 65/2 (2012): 365-385; Lovorka Čoralić, »Zadarski patricij Šimun Nassi - pukovnik hrvatskih konjanika u mletačkoj vojsci (početak 18. stoljeća)« *Povijesni zbornik - godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe* 4/5 (2012): 7-31. O istaknutim Dalmatincima u mletačkoj vojnoj službi vidi i: Šime Peričić, »Glavari i časnici Vojne krajine u Dalmaciji« *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 35 (1993): 219-232; Šime Peričić, »Neki Dalmatinci - generali stranih vojski« *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 42 (2000): 195-220.

Prethodno je spomenuto da su jezgru rečenih pješackih i konjaničkih jedinica činili časnici, dočasnici i vojnici podrijetlom iz mletačkih stečevina. Ponajprije su to bili Istrani, Dalmatinci (osobito iz zaleđa gradova) i Bokelji. Važno je, međutim, napomenuti da su sastav prekomorskih pješaka i konjanika činili i vojnici iz nemletačkih dijelova istočnog Jadrana i iz unutrašnjosti. Stoga u ovim izvorima bilježimo i značajan broj vojnika s hrvatskog sjevera (Senj, Lika, Zagreb), iz Bosne i Hercegovine, unutrašnjosti Crne Gore i Albanije, ali i iz udaljenijih europskih zemalja (iz Poljske, Češke, Slovačke, Ugarske, habsburških zemalja). U tim šaroliko multinacionalno zasnovanim vojnim snagama opažamo kroz cijelo 18. stoljeće i vojnike iz Dubrovnika, odnosno s područja Dubrovačke Republike, te će ta tema biti u fokusu ovog istraživanja. Potrebno je, nadalje, naglasiti da Dubrovčane - prema dosadašnjim istraživanjima - bilježimo isključivo kao pješake - *Fanti oltramarini*.⁵

Kao glavni izvor u istraživanju poslužili su nam prethodno spomenuti spisi mletačke magistrature *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli*. Rad se temelji na istraživanjima načinjenima proteklih godina, tijekom kojih je obrađen dio raspoloživog gradiva o udjelu Hrvata u mletačkim vojnim snagama. Riječ je o uzorku koji iznosi oko 20% od ukupne količine gradiva, a obrađeni su popisi vojnika prema pojedinim pukovnijama, odnosno satnijama unutar njih. S obzirom da se unutar istog arhivskog fonda veliki dio podataka ponavlja (vojnici su unutar pojedinih satnija više puta popisivani, te se u bazi podataka iste osobe spominju nekoliko puta), uzorak kojim raspolažemo faktički je po postotku mnogo veći, te držimo da pruža dovoljnu osnovu za raščlambu i iznošenje znanstveno argumentiranih zaključaka. U sljedećem poglavlju rada predstaviti ćemo temeljne odrednice koje se odnose na udio Dubrovčana u mletačkim pješackim jedinicama u 18. stoljeću, razdoblju za koje je navedeno gradivo najpotpunije sačuvano. Razmatrat će se opći brojčani parametri (broj u izvorima zabilježenih vojnika, vremenski raspon spominjanja), njihov vojnički status (činovi i specijalizirane službe), mjesta djelovanja (stacioniranja i popisivanja pojedinih jedinica), zapovjedni kadar, kao i - u skladu s raspoloživosti dostupnog gradiva - neke osobne karakteristike pješaka zavičajem iz Dubrovnika (dob, statura, boja kose i slično). Naposljetku, u prilogu rada tabelarno ćemo predstaviti dubrovačke vojnike koji su zabilježeni tijekom dosadašnjih istraživanja navedenoga gradiva pohranjenoga u mletačkom Državnom arhivu.⁶

⁵ Prekomorskih je pješaka u odnosu na elitniju, financijski skuplju konjicu, bilo znatno više.

⁶ S obzirom da će u tabelarnom pregledu uz svakog vojnika i njegovu ubilježbu biti navedena točna signatura unutar arhivskog fonda *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli* (broj svežnja, odnosno *buste*), u nastavku rada nećemo u svim primjerima opterećivati tekst usputnim bilježenjem signature.

Dubrovački Fanti oltramarini - raščlamba arhivskih dokumenata

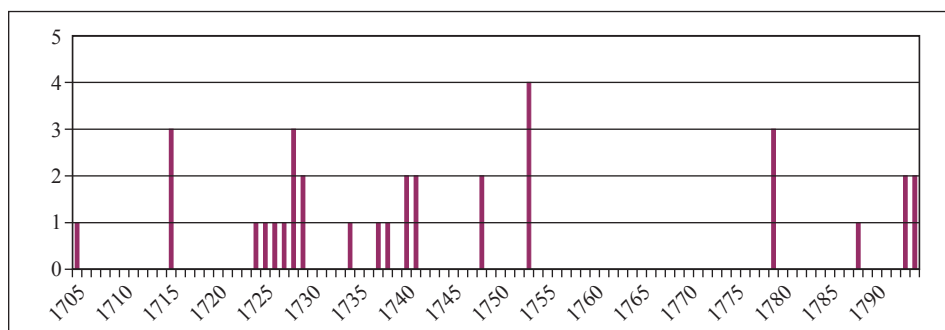
Prema dosad provedenom istraživanju, ukupni broj dubrovačkih pješaka u postrojbama objedinjenima zbirnim imenom *Fanti oltramarini* iznosio je 27. Taj broj zasigurno nije velik i svakako je bitno manji u odnosu na vojnike iz krajeva i gradova u sastavu Mletačke Republike. Usporedbe radi, analiza istog broja raspoloživih dokumenata (popisa časnika i vojnika) pokazuje nam da je u isto vrijeme (18. stoljeće) u navedenim jedinicama zabilježeno oko 80 vojnika s područja zadarskih otoka (od Silbe do Vrgade), dočim je iz zadarske i šibenske kopnene okolice broj vojnika u mletačkim kopnenim postrojbama iznosio i više stotina. Dubrovačke vojnike i njihovu brojnost u mletačkom pješaštvu zanimljivo je usporediti s istovrsnim pokazateljima za područja i gradove izvan mletačkih stečevina. Tako se tijekom 18. stoljeća u pješaštvu i konjici bilježe 32 vojnika iz Hercegovine, 40 iz Senja, 24 iz Karlovca, 18 iz Rijeke te 6 iz Karlobaga. Razloge za ovakve brojčane omjere možemo pokušati objasniti. Prisutnost vojnika s područja Karlovačkog generalata očekivan je uzmemo li u obzir činjenicu da je to specifično ustrojeno vojno područje (Vojna krajina) u kojemu je vojna profesija pokoljenjima temeljni oblik egzistencije muškog dijela stanovništva. Senjani, također vični vojnom pozivu, iz istog su razloga učestalo pristupali pod mletački stijeg, a tome je zasigurno pripomogla i činjenica što se njihov zavičaj nalazio u susjedstvu mletačkih posjeda. Isti je geografski razlog (blizina mletačkih stečevina na istočnome Jadranu) vjerojatno bio i uzrokom zbog kojega su i Riječani nešto učestalije bilježeni u postrojbama *Fanti oltramarini* i *Cavalleria Croati*. Nasuprot tome, Karlobag je bio gradić s nevelikim brojem stanovnika, te njihov udio u ovim jedinicama već i iz demografskih razloga nije mogao biti osobito zapažen. Kad je riječ o vojnicima iz Hercegovine, činjenica je da se to područje nalazi u neposrednoj blizini mletačkih posjeda te da se upravo tijekom 18. stoljeća, točnije za trajanja rata od 1714. do 1718. godine, dio ratnih operacija odvijao upravo ondje. To je nesumnjivo pridonijelo uključivanju vojnika iz tog kraja u mletačke prekomorske kopnene snage.⁷ Uzevši u obzir prethodno navedene činjenice i okolnosti, posebice usporedbu s udjelom vojnika iz drugih nemletačkih područja, možemo zaključiti da je udio Dubrovčana u prekomorskim kopnenim snagama *Serenissime* bio očekivan.

⁷ Usporedi: L. Čoralić, »Vojnici iz Hercegovine u mletačkim kopnenim postrojbama (18. stoljeće)«, 162-182; Lovorka Čoralić, »Riječani u mletačkim prekojadranskim postrojbama (18. stoljeće)«, *Rijeka* 18/2 (2013): 11-25. Radovi o vojnicima zavičajem iz drugih u ovim primjerima navedenih područja, predani su za objavu u razne časopise i zbornike. Primjerice, Lovorka Čoralić, »Vojnici u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama zavičajem iz Senja, Karlobaga te s područja Like i Krbave (18. stoljeće)«, *Senjski zbornik* 40 (2013): 523-546; Lovorka Čoralić, »Karlovčani u mletačkim prekojadranskim kopnenim postrojbama (18. stoljeće)«, *Svjetlo: časopis za kulturu, umjetnost i društvena zbivanja* (u tisku).

Popisivači, sastavljajući lista unovačenih vojnika na prvome su mjestu bilježili osobno ime, prezime i ime oca svakog pojedinog vojnika. Ovdje je potrebno napomenuti da su upisi vršeni tako da je svaki vojnik prilazio popisivaču i izgovarao tražene podatke, pa su zasigurno poneka prezimena zapisivana iskrivljeno ili netočno. Nadalje, moramo uzeti u obzir i da sva prezimena ne moraju nužno biti istinita. Vojnici koji su pristupali mletačkim pješačkim ili konjaničkim jedinicama često su bile osobe sumnjive prošlosti, nepoželjne u matičnim krajevima, pa su promjena prezimena i uzimanje novog osobnog identiteta zasigurno bile nerijetke pojave.

Kad je riječ o oznaci zavičajnog podrijetla, u mletačkim se popisima pješaka Dubrovčani bilježe općom oznakom *de Ragusa* i *Raguseo*, bez pobližeg navođenja užeg matičnog kraja za one vojnike koji nisu nužno morali dolaziti iz samog Dubrovnika, već sa šireg područja Dubrovačke Republike.

Grafikon 1. Vremenski okvir djelovanja dubrovačkih vojnika u mletačkim postrojbama

Svi dokumenti koji su predmet ovog razmatranja potječu iz 18. stoljeća, a Dubrovčani su prisutni kroz sve etape jedinstoljetnog perioda. Opaža se ipak njihova izrazitija brojnost u prvoj polovici stoljeća (osobito do početka četrdesetih godina). Nakon toga učestalost bilježenja Dubrovčana opada (grafikon 1), što se može tumačiti činjenicom da se, prestankom ratnih opasnosti nakon Požarevačkog mira 1718. godine, reformiraju cjelokupne mletačke vojne snage. Broj pukovnija se smanjuje, a time i opada brojnost aktivnog profesionalnog vojnog ljudstva.

Najstariji raspoloživi spis o nekom od dubrovačkih pješaka potječe iz 1705. godine, a riječ je o Petru Pergoloviću, vojniku u postojbi potpukovnika Nikole Viskovića, čija je nazočnost tada zabilježena u Bresciji. Završna godina iz 18. stoljeća u kojoj nalazimo dubrovačke vojnike je 1794. Tada su u pukovniji Vicka Michielija Vitturija u Kotoru popisani Lazar Bošković (sin Boža) i Špiro Bošković (sin Antuna).

Većina je vojnika (pripadnika pojedinih jedinica) spomenuta samo jednom, pa je njihovu kasniju karijeru prema dosadašnjem stupnju istraženosti gradiva nemoguće pobliže pratiti. Za nekoliko dubrovačkih vojnika ipak je moguće, zahvaljujući kontinuiranoj sačuvanosti popisa, pratiti tijek njihove vojne službe. Takav je primjer Stipan Karlović, od 1726. do 1729. godine zabilježen kao pripadnik pukovnije Ivana Antuna Kumbata, da bi ga - gotovo dvadeset godina kasnije - izvori bilježili u pukovnji Antuna Kumbata (sina pukovnika Ivana Antuna). Desetak godina vojne karijere moguće je pratiti i u primjeru Mate Stipanovića. Godine 1779. njegov je zapovjednik Marko Đikanović, a potom, 1788. godine, djeluje u sastavu pukovnije Nikole Medina.

Prema raspoloživim podacima, Dubrovčani u sastavu prekomorskih satnija i pukovnija nisu imali časničke ili dočasničke činove. Redovito su navedeni kao obični vojnici (*soldati, fanti*), a u dva se primjera bilježe i kao obnašatelji dodatnih, dijelom specijaliziranih službi. To su bubnjari (*trombetta*) Marko Josov (pukovnija Jerolima Smeće, 1715. godina) i Toma Ilić, ubilježen u pukovnji Jurja Medina 1728. godine.

Popisivači su katkada, ali ne uvijek redovito i točno, bilježili i osobne fizičke karakteristike pojedinih vojnika. Uzorak kojim raspolažemo relativno je malen, ali ipak barem okvirno pruža osnovna saznanja o starosti i izgledu dubrovačkih pješaka. Njihova je prosječna dob iznosila 31 godinu, što se uglavnom uklapa u dobnu strukturu pješačkih vojnika (konjanici su u vojnu službu stupali u starijoj dobi). Najmlađi zabilježeni dubrovački pješak bio je Vlaho Franov (prema popisu iz 1738. godine, star 18 godina), dočim je najstariji Juraj Marinović, u trenutku svog prvog popisivanja (1729) star 41 godinu.⁸

Popisivači su vojnike, opisujući općim naznakama njihove fizičke osobine, najčešće percipirali kao osobe srednjeg rasta (*ordinario*), te takav opis bilježimo i u dubrovačkim primjerima. Međutim, u nekoliko primjera opažamo i odstupanja od stereotipnih opisa. Tako su kao osobe niskog rasta (*piccolo, basso*) opisani Vlaho Franov (1738) i Nikola Ivov (1741), dočim - zanimljivo je spomenuti - nijedan vojnik dubrovačkog podrijetla nije opažen kao visoka ili krupna osoba (*alto, grande*). Boja kose također je dio osobnih značajki vojnika koje popisivači katkada bilježe. Prema uzorku kojim ovdje raspolažemo, dubrovački su vojnici s istim udjelom svrstavani u smeđokose (*castagno*) i crnokose (*nero*) pješake, a za nekoliko njih (Toma Ilić, Nikola Ivov i Ivan Radić) izrijekom je navedeno da nose brkove (*mustachi*).

---

⁸ Marinović je zabilježen i u popisu iz 1734. godine, kada je njegova dob bila 47 godina.

***

Dubrovački su pješaci, pripadnici postrojbi *Fanti oltramarini*, bili raspoređeni u satnije i pukovnije kojima su zapovijedali istaknuti protagonisti vojne povijesti istočnog Jadrana u 18. stoljeću. Neki od njih zapaženi su i barem djelomično obrađeni u historiografskim radovima, ali za mnoge tek predstoje istraživačka pregrnuća i stjecanje novih saznanja. U nizu zapovjednika postrojbi u kojima su djelovali dubrovački vojnici spomenut ćemo ovdje samo neke, dijelom potomke uglednih dalmatinskih i bokeljskih obitelji koje su pokoljenjima aktivno participirale u mletačkoj vojnoj službi. Držimo da njihovo dodatno spominjanje, uz kratak osvrt na vojnu karijeru kao i na arhivsko gradivo i literaturu, dodatno kontekstualizira udio Dubrovčana u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama. Kada je riječ o visokim vojnim časnicima zavičajem iz Dalmacije, na ovom je mjestu potrebno spomenuti trogirskog patricija Vicka Michielija Vitturija (pukovnik od oko 1785. godine), odvetka obitelji čiji se članovi tijekom 18. stoljeća učestalo bilježe kao nosioci časničkih činova Privrede.⁹ Koncem 17. stoljeća (sudionik Morejskog rata) i u prvim desetljećima 18. stoljeća odvijala se uspješna vojna karijera stražmeštra (*sargente maggiore di battaglia*) Petra Corponesea, potomka talijanske useljeničke obitelji,¹⁰ dočim su početkom i u prvoj polovici 18. stoljeća djelovali otac i sin - Ivan Antun (†1744) i Antun Kumbat (†1749),¹¹ zavičajem iz Kaštel-Štafilića. Iako težačkog podrijetla, svojim su vojnim zaslugama za sebe i potomstvo priskrbili naslov *conte*, a Ivan Antun opjevan je i u znamenitom spjevu Andrije Kačića Miošića *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*.¹² Cijeli je niz vojnih zapovjednika podrijetlom iz Boke kotorske koji su tijekom 18. stoljeća

⁹ Gradivo koje se odnosi na djelovanje Vicka Michielija Vitturija u činu pukovnika pohranjeno je u *Inquisitori...pubblici ruoli*, b. 643-647 (1785-1797) (ASV).

¹⁰ Prema mišljenju Dubravke Kolić, priređivačice *Inventara obiteljskog fonda Corponese* (pohranjenoga u Državnom arhivu u Zadru), moguće je da je obitelj talijanskih korijena, ali da su neki njezini odvjeci služili na području Mletačke Albanije te otuda prispjeli na službu u Zadar. Gradivo o djelovanju Petra Corponesea u funkciji stražmeštra pohranjeno je u *Inquisitori...pubblici ruoli*, b. 551-552 (1696-1731).

¹¹ U izvorima se njihovo prezime susreće i u inačicama Kumbatović, Combat, Combati.

¹² Usporedi: Ante Kuzmanić, »Nekoliko ričih na uspomenu Ivana Kumbata.« *Zora dalmatinska* 3/45 (1846): 359-360; Giuseppe Ferrari Cupilli, *Cenni biografici di alcuni uomini illustri della Dalmazia*. Zara: Tipografia S. Artale, 1887: 49-52; Ivan Vuletin, »Kaštelanac Ivan Kumbat, mletaški gjeeneral.« *Pučki list* 1/8 (1891): 59-60; G. Sabalich: *Huomeni d'arme di Dalmazia*: 42; Š. Perićić, »Neki Dalmatinci - generali stranih vojski.«: 199-201; Lovorka Čoralčić i Maja Katušić, »Kumbat, Ivan Antun.«, u: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 8, ur. Trpimir Macan. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013: 375. Gradivo o djelovanju Ivana i Antuna Kumbata u činu pukovnika (u primjeru Ivana Kumbata i general-bojnika) vidi u: *Inquisitori...pubblici ruoli*, b. 546-550 (1710-1748).

imali visoke činove u prekomorskim jedinicama mletačke kopnene vojske. Tako, primjerice, dubrovačke pješake bilježimo u pukovnijama i njima pripadajućim satnijama kojima je zapovijedao kotorski plemić Stjepan Buća (Bucchia),¹³ zatim u postrojbama u kojima su zapovjedne činove imali Peraštani Nikola Visković,¹⁴ Tripun Štukanović (†1769)¹⁵ i Jerolim Smeća/Smacchia (djelatan devedesetih godina 18. stoljeća),¹⁶ kao i potomci ugledne paštrovske vojničke obitelji Medin (pukovnici Juraj i Nikola).¹⁷ Naposljetku, u dva su primjera kao zapovjednici ovdje promatranih kopnenih pukovnija zabilježeni i crnogorski časnici. To su Ivan Krapović, zavičajem iz područja Maina,¹⁸ te Marko Đikanović iz Crmnice.¹⁹

Satnije pojedinih mletačkih pješačkih i konjaničkih pukovnija bile su tijekom 18. stoljeća, a osobito nakon okončanja posljednjeg mletačko-osmanskog rata, stacionirane u glavnim vojnim uporišnim točkama *Serenissime*. To su gradovi-utvrde duž mletačkog kopnenog posjeda diljem Veneta, odnosno *terraferme* (Mleci - Lido, Padova, Treviso, Palmanova, Verona, Bergamo, Udine i druga), vodeća uporišta duž istočnog Jadrana (Zadar, Split, Kotor), te nakon Požarevačkog mira 1718. godine preostale mletačke stečevine u grčkom arhipelagu. Jedinice su, kako vrela svjedoče, bile vrlo mobilne, pa se pojedine satnije unutar malog broja godina bilježe na raznim lokacijama. Statistički gledano (vidi: Grafikon 2), dubrovački vojnici i njihove postrojbe pretežito su bili stacionirani u Mlecima, odnosno vjerojatnije u vojnoj bazi na Lidu, zbornome mjestu za prikupljanje i popisivanje satnija koje su otamo - odlukom nadležnih vojnih vlasti - upućivane na službu

¹³ Gradivo o djelovanju Stjepana Buće u funkciji pukovnika pohranjeno je u *Inquisitori... pubblici ruoli*, b. 501-510 (1715-1742).

¹⁴ Gradivo o djelovanju potpukovnika Nikole Viskovića početkom 18. stoljeća pohranjeno je u *Inquisitori... pubblici ruoli*, b. 715 (1705-1714). Poblize vidi: L. Čoralić, »Mletački časnik Nikola Visković i sastav vojnoga ljudstva njegove prekomorske pukovnije početkom 18. stoljeća.«: 365-385.

¹⁵ Gradivo o djelovanju Tripuna Štukanovića u činu pukovnika pohranjeno je u *Inquisitori... pubblici ruoli*, b. 703 (1760-1769). Poblize vidi: L. Čoralić - M. Katušić, »Peraštanin Tripun Štukanović - pukovnik mletačkih oltramarina (druga polovica 18. st.)«: 385-410.

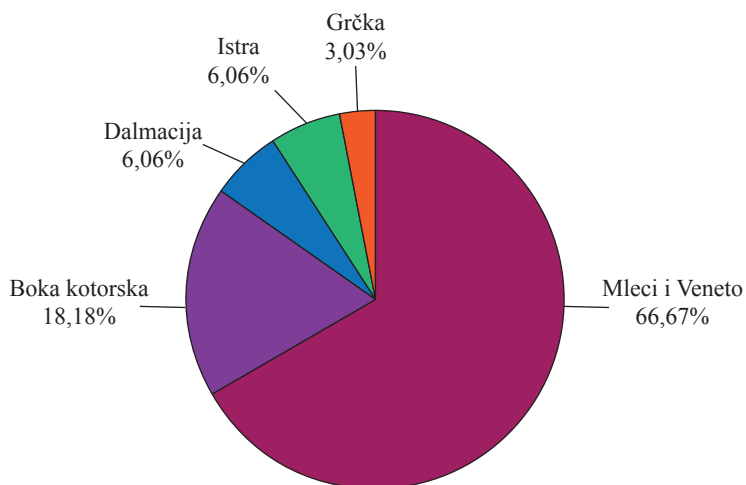
¹⁶ Gradivo o djelovanju Jerolima Smeće u činu pukovnika pohranjeno je u *Inquisitori... pubblici ruoli*, b. 702 (1794-1796).

¹⁷ Gradivo o djelovanju Jurja Medina u činu pukovnika pohranjeno je u *Inquisitori... pubblici ruoli*, b. 648-649 (1714-1731), a gradivo o Nikoli Medinu u sklopu istoga arhivskog fonda, b. 454, 650-655 (1787-1794).

¹⁸ Gradivo o Krapovićevu djelovanju u činu pukovnika pohranjeno je u *Inquisitori... pubblici ruoli*, b. 600A, 629-633 (1737-1743). Poblize vidi: L. Čoralić, »Mletački pukovnik Ivan Krapović iz Maina (prva polovica 18. stoljeća)«: 81-106.

¹⁹ Gradivo o Đikanovićevu djelovanju u činu pukovnika pohranjeno je u *Inquisitori... pubblici ruoli*, b. 599, 600A, 604A (1778-1780). Poblize vidi: L. Čoralić, »Crmnčanin Marko Đikanović - pukovnik mletačkih prekomorskih postrojbi (*Fanti oltramarini*)«: 63-86.

Grafikon 2. Mjesta popisivanja dubrovačkih pješaka

diljem mletačkih kopnenih i prekomorskih posjeda. Od drugih gradova-utvrda na mletačkom kopnenom posjedu kao mjesto popisivanja Dubrovčana bilježi se još samo Brescia. Zahvaljujući učestalom spominjanju Mletaka, ukupan udio talijanskih zbornih mjesta u kojima su zabilježene satnije i pukovnije ovdje razmatranih dubrovačkih vojnika u postotku iznosi 66,67%. Kad je riječ o mletačkim posjedima na istočnoj obali Jadrana, nešto se većim brojem zabilježi izdvaja Boka, odnosno Kotor (18,18%), dočim su glavni grad Dalmacije Zadar i tadašnje mletačko upravno središte Istre Kopar zabilježeni u malom broju primjera (s po 6,06%). Naposljetku, u jednom je primjeru dubrovački pješacki vojnik zabilježen i u mletačkom uporištu na Krfu (3,03%).

Zaključak

Fanti oltramarini u ranom su novom vijeku, uz *Cavalleria Croati*, predstavljali okosnicu mletačkih prekojadranskih kopnenih snaga. Njihovo su ljudstvo ponajprije činili vojnici i časnici zavičajem s mletačkih posjeda od Istre do Albanije i Grčke, ali nisu bili rijetki ni primjeri udjela vojnika iz drugih, mahom Mletačkoj Republici susjednih područja. Jedan je takav primjer i udio dubrovačkih vojnika, zastupljenih u mletačkim postrojbama poglavito tijekom prve polovice 18. stoljeća.

Prema dosadašnjim istraživačkim saznanjima nastalima uvidom u gradivo iz *Archivio di Stato di Venezia* (fond *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici*

ruoli), u mletačkim je pješačkim postrojbama 18. stoljeća zabilježeno 27 Dubrovčana. Pukovnije i satnije u kojima su djelovali vodili su ponajprije dalmatinski i bokeljski časnici, najčešće odvjeci plemićkih obitelji koje su pokoljenjima davale *Serenissimi* visoki časnički kadar. Jedinice su bile stacionirane duž mletačkih istočnojadranskih posjeda (Istra, Dalmacija, Boka), kao i u gradovima i utverdama u Venetu (u pretežitome dijelu). Broj dubrovačkih vojnika u mletačkim postrojbama nije bio velik, posebice u usporedbi s područjima Dalmacije (Zadar, Šibenik, Split i njihovo kopneno područje) i Boke (Kotor i kotorski distrikt), koja su se od početka 15. stoljeća nalazila u sastavu Republike Svetoga Marka. Međutim, uspoređujući ga s brojem vojnika zavičajem iz hrvatskih krajeva koji se nisu nalazili pod mletačkom vlašću, opažamo da je njihov udio - osobito u prvoj polovici 18. stoljeća - vrijedan istraživačke pozornosti i znanstvene raščlambe.

Naposlijetku možemo postaviti pitanje: zašto su Dubrovčani pristupali u vojne postrojbe druge, u mnogočemu njihovu zavičaju suparničke države? Da li je riječ o svojevrsnim avanturistima sklonima profesiji plaćeničke službe i umijeću ratovanja, ili je riječ o osobama s ruba društveno prihvatljivog ponašanja koji su, kako bi izbjegli mogući sudski i zatvorski progon, jednostavno prebjegli na drugi (nedaleki) državni teritorij i nastavili životni put u njima možda prihvatljivijim okolnostima? Izvori koje smo ovom prilikom obradili ne kazuju ništa o razlozima ulaska Dubrovčana u mletačke vojne snage. Stoga će, vjerujemo, neka buduća istraživanja u dubrovačkim arhivima iznjedriti dodatna saznanja o ponekom od ovdje spomenutih dubrovačkih prekomorskih pješaka i time barem djelomično upotpuniti njihove biografske podatke.

Prilog

Popis dubrovačkih vojnika zabilježenih u mletačkim pješačkim postrojbama tijekom 18. stoljeća²⁰

Upis	Osoba	Prezime i ime	Ime oca	Mjesto	Rod vojske	Satnija (zapovjednik)	Pukovnija (zapovjednik)	Dob	Stas	Boja kose	Mjesto i datum popisa	Busta
1	1	Barbić, Andelo	Nadalin	Dubrovnik	pješak	kapetan Koleandro Corponese	stražmeštar Petar Corponese	33	srednjeg rasta	smedokos	Zadar, 18.3.1728.	b. 552
2	2	Baroni, Nikola	Andrija	Dubrovnik	pješak	pukovnik Niccolò Rizzo	pukovnik Niccolò Rizzo				Mleci, 1753.	b. 634
3	3	Bošković, Lazar	Božo	Dubrovnik	pješak	kapetan Juraj Vučetić	pukovnik Vicko Micheli Vitturi				Kotor, 1.3.1794.	b. 643
4	4	Bošković, Špiro	Antun	Dubrovnik	pješak	kapetan Juraj Vučetić	pukovnik Vicko Micheli Vitturi				Kotor, 1.3.1794.	b. 643
5	5	Dobričević, Antun	Ivan	Dubrovnik	pješak	kapetan Petar Medin	pukovnik Nikola Medin				Mleci, 31.5.1793.	b. 652
6	6	Domatić, Nikola	Božo	Dubrovnik	pješak	pukovnik Juraj Medin	pukovnik Juraj Medin	39	srednjeg rasta	crnokos	Mleci, 29.3.1727.	b. 648
7	6	Domatić, Nikola	Božo	Dubrovnik	pješak	pukovnik Juraj Medin	pukovnik Juraj Medin	40	srednjeg rasta	crnokos	Kopar, 15.7.1728.	b. 649
8	7	Franov, Vlaho	Frane	Dubrovnik	pješak	pukovnik Ivan Krapović	pukovnik Ivan Krapović	18	nizak	smedokos	Zadar, 30.9.1738.	b. 629
9	7	Franov, Vlaho	Frane	Dubrovnik	pješak	pukovnik Ivan Krapović	pukovnik Ivan Krapović	19	nizak	smedokos	Krf, 20.5.1740.	b. 630

²⁰ Vojnici se navode abecednim slijedom, a uz osnovne podatke (prezime, ime, ime oca, zavičajno podrijetlo), navode se satnije (*compagnia*) i pukovnije (*reggimento*) unutar kojih su djelovali, vojni čin, osobne karakteristike (dob, stas, boja kose), mjesto i datum popisivanja te signatura (broj svežnja, odnosno *buste*) unutar arhivskoga fonda *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli* u *Archivio di Stato di Venezia*.

Upis	Osoba	Prezime i ime	Ime oca	Mjesto	Rod vojske	Satnija (zapovjednik)	Pukovnija (zapovjednik)	Dob	Stas	Boja kose	Mjesto i datum popisa	Busta
10	8	Ilić, Toma	Stjepan	Dubrovnik	pješak / bubnjar	pukovnik Juraj Medin	pukovnik Juraj Medin		srednjeg rasta	crnokos + brkovi	Kopar, 15.7.1728.	b. 649
11	9	Ivanišević, Nikola	Ivan	Dubrovnik	pješak	kapetan Tripun Štukano- vić	pukovnik Stjepan Buća				Mleci, 31.8.1741.	b. 509
12	10	Ivov, Matija	Ivo	Dubrovnik	pješak	kapetan Jakov Paskvali	pukovnik Jerolim Smeća				Kotor, 19.6.1715.	b. 501
13	11	Ivov, Nikola	Ivo	Dubrovnik	pješak	kapetan Tripun Štukano- vić	pukovnik Stjepan Buća	28	nizak	crnokos + brkovi	Mleci, 31.8.1741.	b. 509
14	12	Jakobenić, Ivan		Dubrovnik	pješak	pukovnik Niccolò Rizzo	pukovnik Niccolò Rizzo				Mleci, 1753.	b. 634
15	13	Josov, Marko	Joso	Dubrovnik	pješak / bubnjar	kapetan Jakov Paskvali	pukovnik Jerolim Smeća				Kotor, 19.6.1715.	b. 501
16	14	Juraj	Marin	Dubrovnik	pješak	pukovnik Niccolò Rizzo	pukovnik Niccolò Rizzo				Mleci, 1753.	b. 634
17	15	Karlović, Stipan	Karlo	Dubrovnik	pješak	kapetan Antun Kumbat	pukovnik Ivan Antun Kumbat		srednjeg rasta	crnokos	Mleci, 1.3.1726.	b. 547
18	15	Karlović, Stipan	Karlo	Dubrovnik	pješak	kapetan Antun Kumbat	pukovnik Ivan Antun Kumbat		srednjeg rasta	crnokos	Mleci, 25.2.1729.	b. 547
19	15	Karlović, Stipan	Karlo	Dubrovnik	pješak	kapetan Danijel Kumbat	pukovnik Antun Kumbat				Mleci, 5.10.1748.	b. 550
20	16	Lušin/Lučin, Vaso	Luka	Dubrovnik	pješak	pukovnik Juraj Jelić	pukovnik Juraj Jelić				Mleci, 1779.	b. 604A

Upis	Osoba	Prezime i ime	Ime oca	Mjesto	Rod vojske	Satnija (zapovjednik)	Pukovnija (zapovjednik)	Dob	Stas	Boja kose	Mjesto i datum popisa	Busta
21	17	Mari-nović, Juraj	Jakov	Dubrov-nik	pješak	kapetan Antun Marković	pukovnik Stjepan Buća	41	srednjeg rasta	smeđokos	Brescia, 11.1.1729.	b. 503
22	17	Mari-nović, Juraj	Jakov	Dubrov-nik	pješak	kapetan Antun Marković	pukovnik Stjepan Buća	47	srednjeg rasta	smeđokos	Mleci, 31.3.1734.	b. 505
23	18	Pavlović, Jure	Ivan	Dubrov-nik	pješak	kapetan Danijel Kumbat	pukovnik Antun Kumbat				Mleci, 5.10.1748.	b. 550
24	19	Pavović, Lovro	Mato	Dubrov-nik	pješak	kapetan Jakov Paskvali	pukovnik Jerolim Smeća				Kotor, 19.6.1715.	b. 501
25	20	Pergo-lović, Petar	Stipe	Dubrov-nik	pješak	potpu-kovnik Nikola Visković	potpu-kovnik Nikola Visković				Brescia, 30.6.1705.	b. 715
26	21	Radić, Ivan	Antun	Dubrov-nik	pješak	kapetan Antun Kumbat	pukovnik Ivan Antun Kumbat	27	srednjeg rasta	crnokos + brkovi	Mleci, 30.3.1725.	b. 546
27	22	Radu-lović, Nikola	Ivan	Dubrov-nik	pješak	pukovnik Juraj Jelić	pukovnik Juraj Jelić				Mleci, 1779.	b. 604A
28	23	Stipa-nović, Mate	Mijat	Dubrov-nik	pješak	kapetan Mihovil Zavoro-vić	pukovnik Marko Đikano-vić				Mleci, 26.5.1779.	b. 599
29	23	Stipa-nović, Mate	Mijat	Dubrov-nik	pješak	potpu-kovnik Donà Cleva	pukovnik Nikola Medin				Kotor, 7.7.1788.	b. 650
30	24	Tomov, Ivan	Toma	Dubrov-nik	pješak	potka-petan Tripun Štukano-vić	pukovnik Stjepan Buća	30	srednjeg rasta	smeđokos	Mleci, 24.6.1737.	b. 507
31	24	Tomov, Ivan	Toma	Dubrov-nik	pješak	pukovnik Stjepan Buća	pukovnik Stjepan Buća	33	srednjeg rasta	smeđokos	Mleci, 1.6.1740.	b. 508

Upis	Osoba	Prezime i ime	Ime oca	Mjesto	Rod vojske	Satnija (zapovjednik)	Pukovnija (zapovjednik)	Dob	Stas	Boja kose	Mjesto i datum popisa	Busta
32	25	Valešić, Nikola		Dubrovnik	pješak	pukovnik Niccolò Rizzo	pukovnik Niccolò Rizzo				Mleci, 1753.	b. 634
33	26	Volatić, Stjepan	Hilarije	Dubrovnik	pješak	kapetan Petar Medin	pukovnik Nikola Medin				Mleci, 31.5.1793.	b. 652
34	27	Vrbica, Rade		Dubrovnik	pješak	pukovnik Stjepan Buća	pukovnik Stjepan Buća				Mleci, 30.4.1724.	b. 510

RAGUSANS IN THE INFRANTRY OF VENICE (*FANTI OLTRAMARINI*) IN THE EIGHTEENTH CENTURY

LOVORKA ČORALIĆ

Summary

In the early modern period, notably during the Veneto-Ottoman wars of the seventeenth and eighteenth centuries, the military units known as *Fanti oltramarini* and *Croati a cavallo* represented the backbone of the Venetian army forces across the Adriatic. The soldiers and officers recruited for these units chiefly originated from Istria down to Albania and Greece, but equally so from the lands in the Republic's neighbourhood. The fact that a portion of soldiers was recruited from Dubrovnik—that is, from the territory of the Dubrovnik Republic, has led the author to investigate deeper into this subject-matter. According to most recent results on the basis of the material filed at the Archivio di Stato di Venezia (fond *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli*), twenty-seven soldiers from Dubrovnik have been recorded in the Venetian eighteenth-century infantry, though until now no evidence on their service in the cavalry has been found. The regiments and companies in which the Ragusan soldiers served were usually under the command of the officers from Dalmatia and Boka, most commonly the members of patrician families which, for generations, provided Serenissima's army with higher ranking officers. These units were stationed in the Venetian domains of the eastern Adriatic (Istria, Dalmatia, Boka), in Venice, as well as in the towns and forts throughout Veneto. On the basis of the available data, an average soldier from Dubrovnik in the Venetian military service of the eighteenth century was an infantryman aged 31, dark-haired, middle height, his military term—particularly during war and post-war periods—was known to extend up to ten years.

In sum, an overall number of the Ragusan soldiers in Venetian military units was not considerable, especially if compared with the regions of Dalmatia (Zadar, Šibenik, Split and their inland) and Boka (Kotor and its district) which from the start of the fifteenth century had been incorporated into the Republic of St Marc. However, a correlation with the number of soldiers recruited from Croatian lands that were not under Venetian rule indicates that the portion of the Ragusans—especially in the first half of the eighteenth century—is worthy of research and scientific analysis. Indeed, future research will most likely add new names to the list of the Ragusan soldiers who served in the Venetian army, but one can hardly expect any radical departures from the results here described.

